

від 10 до 60 тис. осіб), близько 10 середніх (від 5 до 10 тис.) та 50 менших (від 300 осіб до 5 тис. осіб) походів до Кримського ханства та контрольованих Османами і Гіреями Молдавського князівства, пониззя Дніпра, Бугу, Дністра і Дунаю, Північного Причорномор'я та Приазов'я, а також декілька морських виправ на Чорне море.

Лівобережна та Правобережна Україна разом із Запорозькою Січчю виступали важливим фактором в міжнародних планах утвореної 1684 р. європейської Священної Ліги (до неї увійшли Відень, Варшава та Венеція під патронатом Ватикану, а у 1686 р. долучилася Москва), які були спрямовані на боротьбу з Османською імперією в Центрально-Східній, Східній та Південно-Східній Європі. Військові кампанії українського війська на чолі з Іваном Мазепою поряд з перемогами Австрійської імперії над турками в Угорщині змусили Османів наприкінці XVII ст. задуматися щодо укладення мирного договору зі Священною Лігою. Підписання упродовж 1699-1700 рр. відповідних мирних договорів Австрії, Польщі, Венеції та Росії з Туреччиною означало завершення війни між учасниками довгосотлітнього геополітичного конфлікту.

Отримано: 5.07.2017.

Олександр Мацьков
(Кам'янець-Подільський)

РОЛЬ І МІСЦЕ КРИМСЬКОГО ЧИННИКА У ЧУДНІВСЬКІЙ КАМПАНІЇ 1660 РОКУ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Кримське ханство з останньої третини XV ст. перебувало у васальній залежності від свого сюзерена Османської імперії. По мірі зміцнення своїх позицій, політика Бахчисарая почала абстрагуватися від політичної концепції Порти й не завжди співпадала з її інтересами. На прикладі Чуднівської кампанії 1660 р. хотіли б звернути увагу істориків на кримський чинник, а саме – завдання, які ставив перед собою ханат в ході її проведення. Поширена в історіографії думка про татар як додаткову мілітарну силу, котра слугувала лише своєрідним засобом для реалізації чужих зовнішньополітичних планів, на наш погляд, не відповідає дійсності. Історія знає низку прикладів (Зборівська угода 1649 р., Жванецька кампанія 1653 р.), коли саме фактор кримської присутності відігравав вирішальну роль у перемозі однієї із сторін. Оскільки тема не ставала предметом спеціального вивчення, її актуальність полягає у спробі з'ясувати місце і роль татарського війська в ході збройного протистояння, українсько-польських, а згодом і польсько-московських переговорів восени 1660 р.

Дослідники, які займалися вивченням подій під Чудновим, дають лише загальну характеристику ролі татарського війська. Головна увага зосереджувалася переважно на висвітленні проблеми його чисельності. В українській історіографії варто виокремити доробок

В. Герасимчука. Він один з перших висловив міркування про стратегію орди максимально виснажити своїх противників. Крим, на його думку, був головним каталізатором початку військової акції у козацькій Україні¹. Питаннями спроб ханства підпорядкувати собі Гетьманщину на початку 60-х рр. XVII ст. займався у різний час В. Брехуненко, В. Газін, В. Горобець, А. Подгородецький, В. Степанков, Т. Чухліб, Т. Яковлева та ін.² Про вагомий внесок татар у перемогу крізь призму військових зіткнень з московсько-українською армією писали А. Кубаля, А. Оссолінський, Р. Романський³, А. Хнілко тощо. Останній розглядав татар лише як додаткову силу для коронної армії. Військова допомога, надана Бахчисараєм пояснювалася їхніми особистими інтересами, зміст яких полягав у збереженні потрібної для себе рівноваги сил в регіоні⁴. З. Вуйцік вбачав причини надання ханом військової допомоги Короні Польській у прагненні фінансово виснажити Річ Посполиту⁵.

Затяжна польсько-шведська війна 1655-1660 рр., загострення польсько-московського конфлікту у Великому князівстві Литовському (далі – ВКЛ) наприкінці 1659 р. суттєво послабили військову потугу коронної армії. Необхідність проведення для Речі Посполитої масштабного походу в межі українських земель проти Московії та Гетьманщини створила ситуацію, в якій одну із ключових ролей у майбутній війні мала відіграти кримська орда. У Варшаві розуміли, що без підтримки Бахчисарая розраховувати на успіх у війні з противником не варто⁶. На початок літа 1660 р. у різних місцях сконцентрувалася потужна група татарських військ. Відтак, у Білгороді дислокувалися дві орди нурадин-султана Мурат-Гірея та калгісултана Сефер-Гірея, сам хан Мехмед-Гірей IV з іншою частиною татар перебував в районі Азова. Усі вони були напоготові у зручний момент розпочати наступальні дії⁷.

Наприкінці серпня на допомогу коронній армії прибуло військо нурадин-султана. В історіографії по сьогодні точаться суперечки з приводу його чисельності. Проаналізувавши наявні джерела дотримуємося міркування, що вона не перевищувала 15 тис. осіб. Важливо з'ясувати інше. Яку місію покладав хан на своїх підлеглих у майбутній кампанії? На нашу думку, її сутність розкривалася у двох аспектах. По-перше, розуміючи свою значимість для Варшави у військовому плані, кримська знать прагнула з допомогою польської армії зупинити наступ свого головного противника – Московії та знищити об'єднану московсько-українську армію. По-друге, максимально виснажити фізично і фінансово усіх учасників кампанії, в тому числі й свого номінального союзника Річ Посполиту⁸.

Мехмед-Гірей IV та його оточення у листах до коронного гетьмана С. Потоцького й короля Яна Казимира наполегливо вимагали забезпечити усім необхідним татар на час проведення військової акції у козацькій Україні⁹. Посол хана Мехмед-Шах-бей у листі до коронного канцлера М. Пражмовського від 28 травня 1660 р. висловив невдоволення з приводу невилати польською стороною належних уминок й натякав, що це ставить під загрозу існування військової співпраці між державами¹⁰. Прагнучи зберегти військово-політичний союз із Бахчисараєм, Варшава змушена була шукати компроміс.

Капітуляція московсько-української армії В. Шереметьєва та мирна угода з правобережними полками Ю. Хмельницького не піддає сумніву міркування щодо злагодженої співпраці між польською і татарською арміями. Однак, переважна більшість джерел, зокрема польського походження, зображає орду лише як допоміжну силу, «варварів», яких цікавила тільки здобич. На противагу – польській армії відводяться головні здобутки й лаври переможців. Подібний підхід, на нашу думку, не зовсім вірний. Аналізуючи документи, дослідники чомусь не помічають епізоди, які засвідчують прагнення кримського командування спочатку у прихованій формі, а потім відкрито нав'язати вигідний для себе сценарій розвитку подій. Першим із таких можна вважати дії орди під час відходу московсько-українського війська з-під Любара до Чуднова 26-27 вересня¹¹. Ризикований відступ давав хорошу можливість об'єднаним польсько-татарським силам реалізувати власну перевагу, а за сприятливих обставин достроково здобути перемогу. Однак цього не сталося. Згідно інформації джерел, татари з невідомих причин самоусунулися і не взяли участі у переслідуванні. С. Лещинський у віршованій поемі «Битва з Шереметом» так описує події:

«Татари на цей час безпечно стояли, не лише не билися, навіть не волали,

Маршалок, без татар бачачи свої сили,
Малі, затримав людей, щоб відступили...»¹².

Невідомий автор «Щоденника війни з Шереметом» під днем 26 вересня зазначив: «Того дня [мається на увазі 26 вересня – авт.] татари тільки спостерігали за нашими справами, а самі нам нічого не допомогли»¹³. Аналогічні відомості також подає у своєму щоденнику німецький найманець Г.К. Хольстен¹⁴. Часткове пояснення цьому В. Герасимчук вбачає у небажанні кримського командування наражати власну кінноту на артилерійський вогонь противника й невміння атакувати укріплений рухомий табір¹⁵. На наш погляд, вже на даному етапі протистояння нурадин-султан прагнув мінімізувати втрати власного війська, адже усвідомлення того, що наближаються правобережні полки Ю. Хмельницького сигналізувало про затяжний й непередбачуваний характер кампанії. Тому цілком логічно прагнув зберегти максимальну боєздатність армії.

Суперечливою виглядає поведінка орди у битві під Слободищами 7 жовтня. Для зіткнення з українським військом польське командування відрядило найкращі підрозділи, а також залучило близько 6-7 тис. татар на чолі з нурадин-султаном. Перебіг бою доводить, що татари, зайшовши в тил українцям, вдалися до пасивного очікування, вступивши у зіткнення лише в завершальній фазі. Раптовий наступ призвів до перелому битви на користь українців¹⁶. Згідно інших даних, ординці разом з поляками з різних сторін синхронно атакували український обоз. Проте козаки, будучи добре знайомими з тактикою кримської кінноти, підготували пастку й завдали противникові відчутних втрат, внаслідок чого Мурат-Гірей з рештою війська залишив поле бою¹⁷. Аналізуючи ці два епізоди, позиція кримського командування залишається незрозумілою. Адже самоусунення татар ставило під загрозу успішність наступу диві-

зії Є. Любомирського й взагалі саму операцію, оскільки поляки залишалися у чисельній меншості. Чим була спровокована подібна поведінка? Погодимося із припущенням того ж таки В. Герасимчука: «Можливо, що невідповідний терен не давав їм можливості розвернутися і взяти участь у штурмі, можливо, що не хотіли віддати полякам до рук нараз двох перемог над обома противниками»¹⁸. Саме остання думка видається нам найбільш слушною й правдоподібною.

Подаальший перебіг війни засвідчив загострення польсько-татарських відносин. Приводом до цього було різне бачення кримським і польським керівництвом стратегії ведення бойових дій. Нурадин-султан та мурзи категорично не бажали атакувати табір В. Шереметьєва, наражаючись на небезпеку. Доцільніше, на їхнє переконання, було дочекатися поки противник сам капітулює¹⁹. В силу чого, у польських гетьманів почали проявлятися ознаки недовіри до ординців. Шотландський офіцер П. Гордон у своєму щоденнику зазначав, що частина татар з Мурат-Гіреєм залишилася охороняти український обоз під Слободищами. Польний маршалок також надіслав декілька польських корогв та «поважних» людей на випадок переговорів з Ю. Хмельницьким, однак, за словами автора, «швидше для нагляду за діями татар»²⁰.

Затяжний й кровопролитний характер кампанії спровокував збільшення кількості прохань зі сторони татар стосовно отримання додаткових коштів на її продовження. Відтак, 9 жовтня до Самбора, де перебував король, прибув представник нурадин-султана з вимогою виплатити гроші орді з першого по дев'яте жовтня. Невідомо на скільки задовольнила польська сторона прохання посланця, однак з джерел дізнаємося, що 15 жовтня була видана певна сума на потреби ординцям²¹. Згідно свідчень сучасника подій В. Коховського²², Є. Любомирський, побоюючись переходу татар на бік противника, також виплатив нагороду татарам у розмірі 10 тисяч 403 злотих за продовження співпраці²³. Насамкінець, Ян Казимир, на знак мирної угоди з козацькою Україною, 20 жовтня у Львові видав наказ видати кошти татарам за експедицію в Україні (на жаль, суми не зазначено)²⁴.

Активну роль відіграла кримська знать під час українсько-польських переговорів. Невідомий автор реляції з-під Чуднова повідомляв про те, що 18 жовтня перед укладенням перемир'я прибули посланці від нурадин-султана й запросили Ю. Хмельницького і польських гетьманів до його намету. На жаль, зміст розмов нам невідомий, але можемо припускати, що Мурат-Гірей прагнув вплинути на пункти угоди й пересвідчитися, що вони не шкодять інтересам Криму²⁵. Задля дотримання усіх домовленостей, на церемонію присяги відправив чотирьох своїх представників. Наступного дня український гетьман разом зі своїми наблизеними знову перебував у кримського головнокомандувача, в присутності якого підтвердив статті договору²⁶. Як бачимо, українське та польське керівництво при прийнятті важливих рішень мали враховувати також інтереси татар.

Про ставлення ординців до цього договору яскраво засвідчили події наступних днів. Акція наказного гетьмана Т. Цицюри, спрямована на перехід із лівобережними полками в стан польського обозу, завершилася провалом внаслідок атаки кримських чамбу-

лів²⁷. Важко уявити, що їм не було відомо про цю операцію. Не викликає сумнівів, що Ю. Хмельницький обговорював з Мурат-Гіреєм питання виходу з московського табору козаків. Невідомий автор «Римованої хроніки» підкреслював недовіру татар до християн й зазначав: «А цей (солтан) був з надмірною пихою...»²⁸.

Черговим приводом до загострення польсько-татарських взаємин стали московсько-польські переговори, які розпочалися наприкінці жовтня. Побоюючись реакції татар, вони велися таємно. Тим більшим виявилось незадоволення нурадин-султана і мурз, коли їм стало про це відомо²⁹. Ними була скликана термінова рада, результатом якої було відправлення посланців до С. Потоцького та Є. Любомирського. Від імені татарської знаті вони в ультимативній формі висловили претензії польському командуванню за те, що без їх відома і згоди розпочали перемовини. Ними були заявлені наступні вимоги: 1) всі московити й лівобережні козаки у таборі В. Шереметьєва віддаються в ясир, в крайньому випадку мають бути вирізані; 2) переговори можуть вестися лише за посередництва й участі татарського представництва; 3) видачі їм московського головнокомандувача та його прибічників. Насамкінець відкрито заявлено, що московсько-польський договір для них невідгінний і вони його не визнають. В разі відмови у задоволенні заявлених пунктів погрожували «неприятно» полякам, відправці частини орди у землі Речі Посполитої для збору ясяря, аж до розірвання союзу³⁰.

За словами одного із учасників кампанії, ситуація в польському обозі залишалася вкрай напруженою. Жовніри у розмовах між собою висловлювали побоювання, щоб часом «татари на нас з Москвою не обрушилися»³¹. Лише щедрі подарунки польського керівництва й дипломатичний хист коронного маршалка дещо стабілізували обстановку³². Польсько-московські розмови постійно нагтовхувалися на спротив татарських уповноважених, які намагалися виторгувати якомога більше нагороди та заявляли неприйнятні вимоги, що не дозволяло досягнути будь-яких конструктивних рішень³³. На слова обурення з боку московських комісарів С. Потоцький відповідав, що жодним чином не може вплинути на татар, оскільки «мають свого окремого керівника і ведуть війну цілком самостійно»³⁴. У листі, написаному з-під Чуднова 31 жовтня, невідомий нам автор так описує ситуацію: «...вони [татари – авт.] винні, що справа згоди на кілька днів затягнулася. Чи мали вони в тому якийсь секрет, щоби Польща з безупинних воєн ніколи не виходила, а вони між християнами були наймогутнішими...»³⁵. Однією з причин такої поведінки могло стати прагнення Криму взяти під свою протекцію козацьку Україну. Розробляючи проект її підпорядкування, кримська знать вважала, що ні Варшава ні Москва не заслуговують на це³⁶. Красномовним підтвердженням існування подібної позиції є лист перекопського мурзи Карач-бея до Ю. Хмельницького від 12 січня 1661 р., в якому зазначалося: «Але я би радив [вашій милості] щоб хана обома руками триматися; до поляків хочеш підеш, тоді загинеш, і хоч до Москви, там також згинеш. А при війську кримському краще залишитися...»³⁷.

Апогеєм стратегії татар став розгром ними протягом 3-4 листопада кількох польських корогв й захоплення московитів і лі-

вобережних козаків. Насамкінець, незважаючи на польсько-московські домовленості, під їх тиском відбулася видача московського полководця В. Шереметьєва³⁸.

Отже, висвітлення даної проблеми дозволяє нам зробити наступні **висновки**:

- 1) ординське військо здійснило вагомий внесок у перемогу над московсько-українськими військами;
- 2) татари цілеспрямовано виснажували фізично і матеріально противників, особливо свого союзника – Річ Посполиту;
- 3) політика «тиску та ультиматумів» кримського командування на завершальній стадії кампанії дозволила досягнути домовленостей, які відповідали його інтересам;
- 4) образ «відсталі Орди», сформований тогочасними джерелами не відповідає дійсності й розглядається нами як такий, що призвів до недооцінки в історіографії кримського фактору.

Надзвичайно вдало характеризують політику Кримського ханства цього періоду слова М. Драгоманова: «Поки там сперечались та різались українці, поляки і москалі, то, звісно, татарам було добре встрявати в ці сварки та забирали в полон з усіх»³⁹. Загалом ми лише здійснили спробу звернути увагу на важливість кримського чинника під час Чуднівської кампанії. Безумовно дана проблематика потребує подальшого вивчення, переосмислення й пошуку нових підходів на шляху до розуміння тих процесів, які відбувалися восени 1660 р. на теренах козацької України.

Примітки:

1. Герасимчук В. Чуднівська кампанія 1660 року / В.І. Герасимчук // Зап. наук. тов. ім. Т.Г. Шевченка. – Львів, 1912. – №110. – С. 46; №111. – С. 79-82; 1913. – №113. – С. 51, 53-54.
2. Брехуненко В. Кримський ханат і проблема міжнародного визнання Ранньомодерної Української держави та суб'єктивації Війська Запорозького Низового / В. Брехуненко // Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи. – 2016. – Вип. 5. – С. 93-103; Газін В. Гетьман Павло Тетеря: соціально-політичний портрет / В. Газін. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. – 193 с.; Його ж. Україна в зовнішньополітичних планах Речі Посполитої, Кримського ханства та Московської держави в першій половині 60-х рр. XVII ст. / В. Газін // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : зб. за підсумками звіг. наук. конф. викл. і асп., присвяч. 85-й річниці від дня створення ун-ту. – Кам'янець-Подільський, 2003. – Вип. 2. – Т. 11. – С. 44-46; Горобець В. «Волимо царя східного...». Український Гетьманат та російська династія до і після Переяслава / В. Горобець. – К., 2007. – 462 с.; Його ж. Якими були стосунки гетьмана Юрія Хмельницького із Кримом, і чому не відбувся українсько-кримський союз кінця 1660 – початку 1661 років? // Історія Криму в запитаннях та відповідях / відп. ред. В. Смолій ; упоряд. Г. Боряк ; кер. авт. кол. О. Галенко. – К. : Наукова думка, 2015. – С. 166-171; Його ж. Союз гетьмана Ю.Хмельницького з Кримом початку 1660-х років: чому не реалізувався зовнішньополітичний проект? // Крим від античності до сьогодення: Історичні студії / відп. ред. В.А. Смолій. – К. : Ін-т історії України НАНУ, 2014. – С. 242-260; Podhorodecki L. Chanat Krymski

- i jego stosunki z Polską w XV-XVIII w. / L. Podhorodecki. – Warszawa, 1987. – 308 s.; Степанков В. «Світло» й «тіні» українсько-кримських політичних відносин у роки Національної революції XVII ст. (1648-1676) / В. Степанков // Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи. – 2016. – Вип. 5. – С. 103-112; Чухліб Т. «А буде Черкаська земля Нам Великий Адіа-Гіревській Царській Величності учитиниться в підданство...»: спроби протекції Криму над Україною (1660 – поч. 1680 рр.) / Т. Чухліб // Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи. – 2016. – Вип. 5. – С. 127-133.; Яковасва Т. Кримсько-турецький фактор у політиці гетьманів України у 60-ті рр. XVII ст. / Т. Яковасва // Український історичний журнал. – 2003. – №2. – С. 14-24.
3. Kubala L. Wojny dunski i pokoj oliwski. 1657-1660 / L. Kubala. – Lwow, 1922. – 652 s.; Ossoliński L. Kampania na Ukrainie 1660 roku / L. Ossoliński. – Warszawa, 1995. – 68 s.; Romanski R. Cudnów 1660. / R. Romanski. – Warszawa : Bellona, 1996. – 192 s.
 4. Hnilko A. Wyprawa cudnowska w 1660 roku / A. Hnilko. – Warszawa, 1931. – S. 44.
 5. Wójcik Z. Aspekty finansowe przymierza polsko-tatarskiego w latach 1654-1666 [Текст] / Z. Wójcik // Acta Poloniae Historica. – Warszawa, 1976. – Т. 34. – S. 137-153.
 6. Ossoliński L. Kampaniana Ukrainie... – S. 6.
 7. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографическою комиссиею (далі – Акты ЮЗР) [Текст]. – СПб., 1853. – Т. 5. – С. 28, 32-33.; Національна бібліотека України імені В. Вернадського, Інститут Рукописів (далі – НБУ, ІР), ф. II, спр. №14425-15487, арк.228.
 8. Wójcik Z. Rywalizacja polsko-tatarska o Ukrainie na przelomie lat 1660-1661 / Z. Wójcik // Pregrad Historyczny. – № 45. – 1954. – S. 624-634.
 9. Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Koronny Warszawski (далі – AGAD, AKW). – Dział Tatarski. – k. 60. – t. 35. – №38. – S. 2-3.
 10. Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Koronny Warszawski (далі – AGAD, AKW). – Dział Tatarski. – k.62. – t.91. – №423. – S. 2-3.
 11. Hnilko A. Wyprawa cudnowska... – S. 53-57.
 12. Leszczyński S. Potrzeba w Szeremetem, hetmanem mosiewskim, i z Kozakami w roku Pańskim 1660 od Polaków wygrana / oprac. P. Borek. – Kraków, 2006. – S. 77.
 13. Ojczyste spominki w pismach do dziejów dawnej Polski. Diarusze, Relacje, Pamiećniki it. p., zeb. A. Grabowski, Kraków. – 1845. – S. 152.; Львівська національна бібліотека імені В. Стефаніка, Відділ Рукопису (далі – ЛНБ, ВР), ф. V, спр. №335/II, арк. 43.
 14. Holsten H.C. Przygody wojenne 1655-1666 / H.C. Holsten ; [oprac. T. Wasilewski]. – Warszawa, 1980. – S. 59.
 15. Герасимчук В. Чуднівська кампанія... – С. 79-82.
 16. Wojna polsko-moskiewska pod Czudnowem, odprawiona za panowania krola Jana Kazimierza podwodza Stanislaw Potockiego, wojewody krakowskiego i Jerzego Lubomirskiego, marszałka Koronnego w roku Pańskim 1660 / tłum. M.A. Hnilko. – Warszawa, 1922. – Т.III. – S.; Hnilko A. Bitwa pod Slobodyszczem (7.X.1660) [Текст] / A. Hnilko // Przegląd Historyczno-Wojskowy. – Warszawa, 1929. – Т. 1. – Zeszyt 2. – S. 201-202.
 17. Holsten H.C. Przygody wojenne... – S. 59.
 18. Герасимчук В. Чуднівська кампанія... – С. 51.
 19. НБУ, ІР, ф. II, спр. 15403, арк. 7.
 20. Гордон П. Дневник 1659-1667 [Текст] / П. Гордон; [переклад Д. Федосова]. – М. : Наука, 2003. – С.69.
 21. Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Skarbowy Koronny (далі – AGAD, ASK). – D.IV. – Rpis №14. – S.828-830, 837, 839.

22. Kochowski W. Historia panowania Jana Kazimierza / W. Kochowski. – Poznań, 1840. – Т. II. – С. 87.
23. Wójcik Z. Aspekty finansowe... – S.156.
24. AGAD, ASK. – D.IV. – Rpis №14. – S.824.
25. Monuments historiques veues relatifs aux regnes D'Alexis Michaelowich, Feodor III et pierre le grand czars de Russie. – Roma, 1859. – Т. 10. – С. 40.
26. Там само... – С. 40.
27. Барсуков А. Род Шереметьевых / А. Барсуков. – СПб., 1888. – Т. V. – С. 400-402; Очzyste spominki... – С. 161.
28. PANKr. – Rpis №1275. – С. 102; Мицик Ю. Чуднівська та Слободищенська битви 1660 р. на сторінках «Віршованої хроніки» / Ю. Мицик // Архіви України. – К., 2005. – №4. – С. 88.
29. Гордон П. Дневник... – С.73.
30. Jemiolowski M. Pamiętnik Mikołaja Jemiolowskiego towarzyszącej chorągwi w czasie wojny z Turcją w województwie Bielskim obejmujący dzieje Polski od r. 1648 do 1679, współczesnie porządkiem latopowiadane / M. Jemiolowski. – Lwow, 1850. – S.157-158.
31. Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. – Rpis. №190/II. – S.183.
32. Гордон П. Дневник... – С. 73.
33. Очzyste spominki... – С. 162.
34. Барсуков А. Род Шереметьевых... – С. 438.
35. Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego // Acta Historica res gestas Poloniae illustrantia ab anno 1507 ad annum 1795. – Kraków, 1880. – Т. I. – Cz. I. – S. 174.
36. Герасимчук В. Чуднівська кампанія... – С. 50.
37. Мицик Ю.А. З дипломатичного листування уряду Кримського ханства (друга половина XVI – початок XVIII століть) / Ю.А. Мицик // Записки НТШ. – К., 2000. – Т.240. – С. 488-489.
38. Jerlicz J. Latopisiec, albo Kroniczka Joachima Jerlicza / J. Jerlicz. – Warszawa ; Petersburg, 1853. – Т. 2. – С. 56.; Гордон П. Дневник... – С. 74-75.
39. Драгоманов М. Про українських козаків, татар і турків / М. Драгоманов. – К., 1991. – С. 32.

Отримано: 12.09.2017.

**Ярослав Калакура,
Фергад Гардашкан Оглу Туранли
(Київ)**

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКА ВОЄННА КАМПАНІЯ СУЛТАНА МЕХМЕДА IV ТА ГЕТЬМАНА ПЕТРА ДОРОШЕНКА: ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА

Турецькі архівні документи, пам'ятки писемності містять важливу інформацію щодо зовнішньої політики козацько-гетьманської України часів правління гетьмана Петра Дорошенка. Саме тоді на козацькій раді, яка відбулася в Корсуні (1669 рік), було вирішено послати дипломатичні відносини з Османською імперією. Наша пошукова робота в архівних фондах та бібліотеках Туреччини, вивчення османсько-турецьких документів, літописів та історичних